

ATASÖZLERİMİZDEN EĞİTİM İLETİLERİ

Abbas Çelik*

ÖZET

Atasözlerini toplumsal tecrübelerin sözlü ifadesi olarak görmek mümkündür. Kısa ifadelerle çok şeyler anlatma özelliğine sahip atasözlerinden eğitim iletileri çıkararak, yeni yetişen nesillerin dikkatlerini bu konuya çekmenin yararı inkâr edilemez. Bu çalışmada atasözleri taranarak, eğitimin önemi, zamanı, eğitilen, eğiten, eğitimde disiplin, eğitimde yöntem ile ilgili iletiler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Atasözü, eğitim, eğiten, eğitilen, yönetim, yöntem.

ABSTRACT

Educational Messages From Turkish Proverbs and Idioms

It is possible to receive the proverbs as the verbal expressions of social experiments. The advantage of calling new generations attention to this subject by deducing educational messages from proverbs which have the feature of conveying much more messages with few words. In this paper, it is intended to determine messages about importance and time of education, instructor and trainee, discipline and method in education by revising proverbs.

Key Words: Proverb, education, instructor, trainee, administration, method.

Atasözü: "Anonim özellik taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği gözlem ve denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış söz"¹dür.

Eğitim genel olarak "bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci"². şeklinde tanımlanmaktadır.

İleti: Bir kaynaktan alıcıya ulaştırılmak istenen duygu, düşünce ve becerileri içeren şeylerdir³. Kaynak alıcıya gönderdiği ileti ile onda davranış değişikliği

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı.

¹ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, C.1, 9. Baskı, Ankara, 1998, s. 155.

² Remzi Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 3410, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 1220, Sözlük Dizisi: 4, İstanbul, 2000, s. 391; *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Edit. Yüksel Özden, Pegem Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2002. s. 6.

³ Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim*, Etüt Yayınları, Samsun, 1998, s. 84.

meydana getirmek ister⁴. Atasözleri esas alındığında kaynak atalar, alıcı günümüz insanları ve ileti ise atasözleridir.

Bu çalışmada atasözleri taranarak çeşitli eğitim konularıyla ilgili iletiler ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Eğitime Başlama Zamanı ve Eğitimin Mahiyeti

Eğitime ne zaman başlanması gerektiği konusunda farklı görüşler vardır. Onu doğum öncesinden başlatanlar olduğu gibi, doğumla birlikte başlatanlar daha çoğunluktadır. Eğitim bir etki olarak alınırsa bu görüş yanlış değildir. Fakat onu bir etki-tepki olarak kabul ettiğimizde bu işi daha sonraki yıllara ertelemek gerekir. Eğer birine şekil verilmek isteniyorsa onun buna en uygun olduğu çocukluk yıllarında başlatmak lazımdır. Çünkü bu dönemde yapılacak davranış değişiklikleri hem kolay hem de kalıcıdır. Bunun için eğitime mümkün olduğu kadar erken yaşta başlanmalıdır. Atalar, “Çıbuğu yaş iken eğmek gerek.”⁵ diyerek konunun ihmal edilmemesini istemişlerdir. Çünkü yaşlılık döneminde insanlara davranış kazandırmak daha zorlaşacaktır. “Kart ağacın bükülmesi güç olur.”⁶ demişlerdir. Erkenden müdahale edilmediğinde istenilmeyen davranışlar kazanılacak, bu yüzden de eğiticinin işi zorlaşacaktır. Bu konuda “Eğri dikilen taze nihal, büyürse doğrulmak muhal.”⁷ denmiştir. Yoksa “At çalındıktan sonra ahırın kapısını kapa(r)”yanların durumuna düşülür. Yani iş işten geçebilir.

Çocuğun eğitilmesi kolay değildir. Atalar “Her kimün bağı var, yüreğinde tağı var. (Kimin evladı varsa derdi var)”⁸ diyerek bu konuya dikkat çekmişlerdir. Fakat her işte olduğu gibi çocuk eğitiminde de gayret ederek başarıya ulaşılabilir. “Arının belasını çekmeyen bal yiyemez.”⁹ denmiştir. “Zahmetsiz rahmet olmayacaktır.”¹⁰ Bu gayreti göstermeyenlerin zaman geçtikten sonra şikâyet etme hakları olmaz. “Bağa

⁴ Abbas Çelik, *Radyo ve Televizyonlarda Yayınlanan Dinî Programları Eğitim Açısından Değerlendirme (Erzurum Örneği)*, Aktif Yayınevi, Erzurum, 2004, s. 8.

⁵ *Atalar Sözü*, Haz. Velet İzbudak, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936. s. 49; “Dal küçükken eğilir.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2174, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 485, Araştırma-İnceleme: 15, İstanbul, 1992. s. 85; “Çubuk yaş iken eğilir.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 85.

⁶ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2175, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 486, Araştırma-İnceleme: 15, İstanbul, 1992. s. 46.

⁷ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 111.

⁸ *Atalar Sözü*, s. 25.

⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 30.

¹⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 162.

bak üzüm olsun üzümü yemeğe yüzün olsun.¹¹ denmiştir. Burada şunu da gözden kaçırmamak gerekir. Bu çaba kuru bir gayret olmamalıdır. Her şeyin iyisi yapılmalı ve düşünülmelidir. “Ek tohumun hasını, çekme yiyecek yasını.¹²” Çünkü insan ektiğini biçecektir¹³. Aksi takdirde “Kuru gayret adamı bitli edecektir.¹⁴” Ayrıca bu çaba çok hesaplı olmalıdır. Önce amacın iyi bilinmesi gerekmektedir. “Uğurun gözle oku at dir. (Hedefi görmeden oku atma.)¹⁵” demişlerdir. Fakat bütün hesaplara rağmen istenmeyen sonuçlar da alınabilmektedir. Çünkü eğittiğiniz varlık insandır. Her istenen sonucu verecek diye bir kesinlik yoktur. Arpa ekildiği halde darı çıkma ihtimali de vardır¹⁶.

Eğitme işinde gösterilecek ihmaller çocuğun tamamen kaybedilmesi gibi bir sonuca da yol açabilir. Onun için onun terbiyesinde her türlü fedakârlıktan kaçınılmamalıdır. Yoksa küçük hesaplar büyük zararlara yol açabilir. “Bir mıhtan ötürü nal, naldan ötürü bir at kayp(olur)¹⁷” edilebilir.

Eğitim birçok çaba sarfetmeyi gerektiren uzun bir süreçtir. Bunun için eğitimde zamanı iyi kullanmak ve acele etmemek gerekir. “Acele ile menzil alınmaz.¹⁸” Eğitirken aşama aşama ilerlemek icap eder. Ulular “Ayak ayak merdiveni çıkarlar.¹⁹” demişlerdir. Bir yiğidin yiğit olabilmesi için bazen kırk yıl gerekebilir²⁰. “Geç olsun güç olmasın.²¹” denmiştir. Aşırıya gitmek ve zorlamak olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bazen eğitim işini zamanın akışına bırakmak gerekebilir. Çünkü zaman en iyi eğitici²².

Eğitimde eğiten ile eğitilenin olumlu ilişkiler kurması lazımdır. Eğitenin işine önem vermesi amaca ulaşmak için kaçınılmazdır. Atalar “Önem verdiğin ölçüde arzu

¹¹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 47.

¹² *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 111.

¹³ “Ne Ekersen onu biçersin.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 96; “İnsan ektiğini biçer.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 33; “Herkes ektiğini biçer.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 20; “Arpa ekip buğday bekleme.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 31, “Çanağa ne toğrarsan kaşığına o çıkar.”, *Atalar Sözü*, s. 48; “Kişi ne ekse anı getirir.”, *Atalar Sözü*, s. 12.

¹⁴ *Atalar Sözü*, s. 43.

¹⁵ *Atalar Sözü*, s. 31.

¹⁶ “Arpa ektim darı çıktı.” *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 31.

¹⁷ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 63.

¹⁸ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 4.

¹⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 42.

²⁰ “Bir yiğit kırk yılda yiğit olur.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 65.

²¹ Şinasi, *Durub-i Emsâl-i Osmaniye*, Haz. Süreyya Beyzadeoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 3775, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 1315, Araştırma-İnceleme, İstanbul, 2003. s. 122.

²² “İnsanı zaman kadar tebiye eden yoktur.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 34; “Zaman insana her şeyi öğretir.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 162.

ettiğine nail olursun.²³ demişlerdir. Ama eğitilen de verilecek olanlara hazır olmalıdır. Zorla bir şeyler kazandırmaya çalışmak eğiticiyi amaca ulaştırmaz. “Zorla köpek çuvala girmez²⁴”. Eğitici eğittiği insanda verilecekleri almaya hazır hale getirmesini bilmelidir. Çünkü “İstenmeyen aş ya karın ağrıtır ya baş.²⁵” denmiştir. Her şeyin uygun zamanda verilmesi iyi sonuç almak için gereklidir. Şurası unutulmamalıdır ki “Bakla değil, baklava olsa vakitsiz yenmez.²⁶”

Eğitimde dikkat edilmesi gereken bir başka husus eğitimin ölçüsüdür. Herkesin belli bir kapasitesi vardır. Eğitilirken bu kapasiteye dikkat edilmez. “Aş tuz ile tuz oran ile.²⁷” denilmiştir. Eğitici ayağını “Yorganına göre kösil (uzatacaktır.)²⁸”. “Saygı sayana terbiye alana göre(dir.)²⁹” olacaktır.

Eğitimde eğiticinin tecrübeli olması çok önemlidir. “Ananın ilki olmaktan dağlarda tilki olmak yeğdir.³⁰” denmiştir.

1. Eğitimin Gücü

Eğitimin en kısa şekliyle ‘insanlarda davranış değişikliği meydana getirme çabası’ olarak tanımlandığı daha önce söylenmişti. Fakat eğitimciler davranış değişikliğinin meydana getirilip getirilemeyeceği konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Bunları genelde konuya iyimser ya da kötümser yaklaşanlar olarak iki grupta toplamak mümkündür³¹:

a) İyimser Anlayış: Bu grupta olanlar, eğitim yoluyla insana istenen davranışın kazandırılabilceğini ileri sürmektedirler. İnsanı balmumu gibi düşünerek, nasıl ki balmumuna istenilen şekil verilebiliyorsa insana da, eğitim yoluyla, istenilen davranış kazandırılabilir tezini savunmaktadırlar. İyimserler bize çocuğu verin; biz onu eğiterek istediğiniz insan olarak size teslim edelim gibi çok iddialı

²³ Mehmet Tütüncü, *Türk-İslâm Eğitimsi Zernucî*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı, İzmir, 1991. s. 85.

²⁴ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 167.

²⁵ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 35.

²⁶ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 48.

²⁷ *Atalar Sözü*, s. 45.

²⁸ *Atalar Sözü*, s. 23.

²⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 115.

³⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 27.

³¹ Amiran Kurtkan Bilgeseven *Eğitim Sosyolojisi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını: 26, 4. Baskı, İstanbul, 1987, s. 19-21; Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2001, s.17-20; M. Faruk Bayraktar, *İslâm Eğitiminde Öğrenci/Öğretmen Münasebetleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1987, s. 20-23; Özcan Köknel, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar Basımevi, 14. Basım, İstanbul, 1997, s. 27,28; Beyza Bilgin, Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, Akid Yayıncılık, Ankara, 1991, s. 31.

konusmaktadırlar. Bunlar insanı yaşadığı çevrenin ürünü olarak görmektedirler. İnsanın çevresinde gördükleri ve çevresinden kendisine verilenlerle davranışları şekil almaktadır. Çevre denince akla aile, arkadaş, okul, meslek arkadaşları vb. gelir.

Atasözlerinde çevrenin insan davranışlarına etkisi vurgulanmıştır. İnsan muhakkak çevresinden etkilenir. “Kıratın yanında duran ya huyundan ya tüyünden³²” bir şeyler alacaktır. Bu hem olumlu, hem de olumsuz yönde olabilir. İyi insan, çevresindeki iyi insanlar sayesinde böyle olmuştur. Atalar “Adam adam sayesinde adam olur³³” demişlerdir. Kötülüklerde de çevresindeki insanların etkisi vardır. “Topalla gezen aksamak öğrenir.³⁴”; “Edepsiz karşısındakini edepsiz eder.³⁵”. Hatta kötülüğü öğretmek iyiliği öğretmekten daha kolaydır. Bir fena kırk iyiyi bozduğu halde; kırk iyi bir fenayı düzeltmemektedir³⁶. Sözüün kıyası “İnsan insanın rahmanı, insan insanın şeytanıdır.³⁷”. İyiliği de kötülüğü de çevresindeki kişilerden alır.

Atasözlerinde çevrenin insana etkisinden bahsedilirken ailenin eğitim fonksiyonuna dikkat çekilmiştir. Çocuk ailesinden çok şey öğrenecektir. Hatta çocuk ailesinin bir kopyası durumundadır. Atasözlerimizde kız çocukları üzerinde annelerin daha etkin olduğu görülmektedir. “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al³⁸” sözü bunu göstermektedir. Çocuğun kazandığı becerilerde annenin çok etkili olduğuna işaret etmek için “Keçi nereye çıkarsa oğlağı da oraya çıkar.³⁹” denmiştir. Hatta evlat anasını geçme başarısını gösterir. “Ağaca çıkan keçinin minareye çıkan evladı olur.⁴⁰” denilerek bu husus ifade edilmiştir. Yine aynı anlamda “İt üründüğü zaman anası gibi ürür.⁴¹” demişlerdir. Eğer beklenen davranışlara rastlanmamışsa durum “Ne han görmüş, hanedan, ne öğüt almış anadan⁴²” şeklinde ifade edilmiştir.

³² Şinasi, *Durûb-i Emsâl-i Osmaniye*, Haz. Süreyya Beyzadeoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 3775, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 1315, Araştırma-İnceleme, İstanbul, 2003. s. ,169; *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2175, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 486, Araştırma-İnceleme: 15, İstanbul, 1992. s. 63 (...suyundan). “Boz atın yanında duran ya tüyüne çeker ya huyuna.” *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 68, 29, 38; “Arap atının yanında duran ya huyundan ya tüyünden.”; “Atı eşekle bağla, ya nalını ya huyunu.”; “Atını boz at yanına bağlama ya huyun huylanır ya tüyün.” *Atalar Sözü*, s. 39.

³³ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 7.

³⁴ “Topalla gezen aksamak öğrenir.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 136.

³⁵ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2174, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 485, Araştırma-İnceleme: 15, İstanbul, 1992. s. 110.

³⁶ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 61.

³⁷ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 33.

³⁸ Şinasi, a. g. e. s. 55; “Anasın gör kızın al, kıyısın gör bezin al.”, *Atalar Sözü*, s. 10.

³⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 55.

⁴⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 10.

⁴¹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 38.

⁴² *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 96.

Bazı çocuklar ne anasına ne de babasına benzerler, bunlar için “Anan turp baban şalgam sen nereden çıktın gülbeşeker.⁴³” denilmiştir. Eğer bu benzememe durumu olumsuz ise ona, “Arlı babanın arsız evladı.⁴⁴” denir. İnsanlar ailesinden görmeyince yapmazlar. “Oğul atadan görmeyince sofraya salmaz.⁴⁵” denmiştir.

Çocuğun kişiliğinin oluşması da ailede başlar. Oluşan kişiliğin büyük bir kısmı bu kurumda gerçekleştiği bilinmektedir. Çocuk yedi yaşına gelince kişiliği büyük ölçüde şekillenmiş sayılır⁴⁶. Atalar “Yedisinde ne ise yetmişinde de odur.⁴⁷” diyerek, kişiliğin yedi yaşından sonra pek değişmeyeceğine işaret etmişlerdir. Bu yaştan sonra gelişme devam eder.

Atasözlerinde çevre unsurlarından arkadaş üzerinde çok durulmuştur. Kişiyi tanımak istiyorsanız “Kişinin refikine nazar etme(li).⁴⁸”k gerekecektir. Bu konuda daha ileri gidilerek “Arkadaşını söyle kim olduğunu bileyim⁴⁹”denilmiştir. Arkadaşın iyi veya kötü olması karşdakine o kişi ile ilgili bazı mesajlar verecektir. Onun için arkadaş seçerken çok dikkat edilmeli ve iyi olması için titiz olunmalıdır. Çünkü “İyi arkadaş uzun yolu kısaltır⁵⁰”. Kötü arkadaş seçmemelidir. “Kötü arkadaş zehirli yilandan daha kötü ve daha zararlıdır.⁵¹” görülmüştür. Böyle bir arkadaş insanı yanlış yola saptırır⁵².

Eğer çocuğun iyi olması isteniyorsa iyi arkadaş seçmesi konusunda ona yardımcı olmak gerekir. Böylece eğitim işi o arkadaş vasıtasıyla kolaylaşacaktır. Çünkü ulular “Kuşu kuş ile avlarlar.⁵³” demişlerdir. Arkadaş seçerken seçilen arkadaşın kendinden daha üstün vasıflara sahip olmasına da dikkat edilmelidir. Bu anlamda “Kişinin müsahibi kendüden yiğ(üstün) gerek.⁵⁴” denilmiştir.

⁴³ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 46.

⁴⁴ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 31.

⁴⁵ *Atalar Sözü*, s. 20; “Oğul atadan öğrenir sofraya salmayı, kız anadan öğrenir biçme biçmeyi.”

⁴⁶ Müzeyyen Sevinç, *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s. 132; Fitzhugh Dodson, *Çocuk Eğitimi*, Ailem Yayınları, İstanbul, 2007, s. 178; Amiran Kurtkan Bilgeseven *Eğitim Sosyolojisi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını: 26, 4. Baskı, İstanbul, 1987, s. 25.

⁴⁷ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 154.

⁴⁸ Şinasi, s. 173; *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 69.

⁴⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 30.

⁵⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 34.

⁵¹ Mehmet Tütüncü, *Türk-İslâm Eğitimcisi Zemucî*, s. 71.

⁵² (“Kişi arkadaşından azar.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 68.), (“İnsanı arkadaşını azdırır.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 33.)”

⁵³ Şinasi, a. g. e. s. 180.

⁵⁴ *Atalar Sözü*, s. 30.

b) Kötümser Anlayış: Bu gruptakiler ise eğiterek insanlara pek bir şey kazandırılmayacağı görüşündedirler. “Eğer insanda istenen istidat ve kabiliyetler yoksa eğitimcilerin ona kazandıracakları bir şey yoktur.” demektedirler. Bu istidat ve kabiliyetler ise ona irsiyet yoluyla aktarılmaktadır.

Bu konuda atasözlerinde bir ısrar olduğu görülmektedir. “Cins cinse çeker.⁵⁵” Kurttan kurt, aslandan aslan, şom olandan şom doğar⁵⁶. Sözün özü, bir insanın “Aslı ne ise nesli de o(dur) olacak, her şey damarına çeke(r)⁵⁷”; “Yumurtadan çıkan yine yumurta çıkaracaktır⁵⁸”.

Ulular sözlerinde fitratta olmayan özellikleri birine kazandırmanın boşuna bir çaba olduğunu söylemişlerdir. “Kötüden iyi doğma(z)⁵⁹” yacak; “Halayıktan (beslemeden) kadın, gül ağacından odun olma(z)⁶⁰” yacaktır. “Kurdun oğlu kuzu olma(z)⁶¹” yacak; “Ayıdan adam doğma(z)⁶²” yacak; “Armut ağacı elma verme(z)⁶³” yecek; eşek at, ciğer et olamayacak⁶⁴; “Domuzdan insan doğma(z)⁶⁵” yacaktır.

Atalar bir işe girişip de istenilen sonucu veremeyenler için “Aslı ham demirdir, cevherdar olmaz.⁶⁶” demişlerdir. Atasözlerinde eğitimcilerden istidat ve yetenekleri olmayanlar için boşuna uğraşmalarını istenmektedir. Bu konudaki zorlamalar boşunadır. Atasözlerinde “Katrandan olmaz şeker olsa da cinsine çeker.⁶⁷”; “Eşeğin kulağını kesmekle küheylan olmaz.⁶⁸”; “Anaları ne ki danaları ne olsun.⁶⁹”denilerek bu noktaya parmak basılmıştır. Yine bu anlamda “Kurt tüyünü değişti(rir)p huyunu değiştirme(z.)⁷⁰”yecek; “Can çıkmayınca huy çıkma(z)⁷¹”yacaktır. “Kedinin uslu(lu)ęu sıçan görüncedir.⁷²” demişlerdir.

⁵⁵ Şinasi, a. g. e. s, 173; *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 87; *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 76.

⁵⁶ “Kurdun eniği yine kurd olur, Kurdun oğlu kurd olur, Aslandan aslan doğar, şom olandan yine şom d(t)oğar.”; *Atalar Sözü*, s. 28; Şinasi, a. g. e. s. 139; *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 18, 130, 169.

⁵⁷ Şinasi, s, 139; *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 18.

⁵⁸ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 169.

⁵⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 76;

⁶⁰ Şinasi, s. 74, 132.

⁶¹ Şinasi, s. 179.

⁶² *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 43.

⁶³ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 31.

⁶⁴ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 124. (“Eşek at olmaz, ciğer et olmaz.”)

⁶⁵ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 103

⁶⁶ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 33.

⁶⁷ Şinasi, s. 164; “Bir kara Kuzgun açar mı dir.” *Atalar Sözü*, s. 31.

⁶⁸ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 124.

⁶⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 26.

⁷⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 79.

⁷¹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 73.

⁷² *Atalar Sözü*, s. 29.

Atasözlerinde çocukların (erkek) dayılarının ve analarının özelliklerini alacağı ifade edilmiştir⁷³.

Fakat bir iki atasözünde de olsa beklenmeyen durumlarla karşılanabileceği ifade edilmiştir. Bu anlamda “Ak koyunun kara kuzusu da ol(ur)⁷⁴abileceği gibi, “Bir ağaçtan gül de biter diken de⁷⁵” hatırlatılması yapılmıştır.

İlk bakışta bu farklı anlayışlar birbirleriyle tezat gibi görünmektedir. Bunu bu şekilde algılamamak gerekir. Aslında iki görüş eğitimde etkin olan iki hususa dikkat çekmişlerdir. Çok iyi istidat ve kabiliyeti olan biri eğer iyi bir ortam bulamazsa bunları yeteri kadar geliştiremez. Aynı şekilde çok iyi çevreye sahip biri eğer yeterli istidat ve kabiliyete sahip değilse istenildiği kadar davranış değişikliği gösteremez. Sözün kısası davranış değişikliği için hem irsiyet hem de çevre faktörü önemli etkiye sahiptir.

2. Eğiten

Eğitenler, çocuk, genç ve yetişkinlerin istenilen öğrenme yaşantıları kazanmalarına kılavuzluk etmek ve yön vermeyi kendine iş edinmiş kişilerdir⁷⁶. Eğiten denilince ilk akla gelen kişiler öğretmenlerdir.

Atalar öğretmeni baba olarak görmüş, hatta babadan daha üst yere koymuştur. “Babaların en hayırlısı sana bir şey öğretendir.⁷⁷” demişlerdir. Üstüne üstlük onun hakkını “Hoca hakkı Tanrı hakkıdır.⁷⁸” diyerek kutsallaştırmışlardır.

Eğitim, tecrübeli olanların acemilere yol göstermesi olarak da tanımlanmaktadır. Atalar, “Rehbersiz yola gidilmez.⁷⁹” demişlerdir. Çocuklar bu rehberler sayesinde yeni istedik davranışlar kazanacaklardır. Böylece yanlış davranışlar kazanmalarının önüne geçilecektir. Yoksa “Çobansız koyunu kurt kapar.⁸⁰”.

⁷³ “Er tayıya it ataya.”, *Atalar Sözü*, s. 36; “Anaları ne ki danaları ne olsun.” *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 26.

⁷⁴ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 15.

⁷⁵ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 59.

⁷⁶ A. Ferhan Oğuzkan, *Eğitim Terimler Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1981, s. 121.s

⁷⁷ Zernucî, *Talimu'l-Müteallim*, s. 74.

⁷⁸ Şinasi, *Durûb-i Emsâl-i Osmaniye*, s. 144.

⁷⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 109; “Kırk deveye bir eşek.”, Şinasi, a. g. e. s. 170. “Kulağuzsuz kuş uçmaz.”, *Atalar Sözü*, s. 13; “Delilsiz cennete bile girilmez.”, Şinasi, a. g. e. s. 96.

⁸⁰ Şinasi, a. g. e. s. 90.

Öğretmenlerde bulunması gereken en önemli özelliklerden biri alan bilgisine sahip olmasıdır. “Boş torba ile at tutulmaz.⁸¹” demişlerdir. Bilmeyen ne öğretecektir! “İlimsiz alim meyvesiz ağaç gibidir.⁸²”. Onun kimseye faydası olamaz. Ayrıca öğretmen bilgili de olsa derse hazırlanmadan girmemelidir. Yani “Dersini ezberlemiş.⁸³” olmalıdır. Yine öğretmen öğretirken kendi bildiklerinde cimrilik yapmamalıdır. Atalar “İlimin ketmeden cehil menzilesindedir.⁸⁴” demişlerdir. Öğretmen her ne kadar alan bilgisi alarak mesleğe atılıyorsa da bilmediği çok şey vardır. “İnsan bilmediğini ayakaltına alsın başı göğe değer.⁸⁵” denmiştir. O halde öğretmen eksiklerini tespit etmeli ve en kısa zamanda telafi için gayret göstermelidir. Atalar, “Kişi bilmediğini öğrenmeli.⁸⁶” diyerek dikkatleri konuya çekmek istemişlerdir. Eğer noksanları varsa çok çalışarak bu durumdan kurtulmak için elinden geleni yapmalıdır. Çünkü bilgisi az olan daha çok çalışarak bu noksanını gidermeye gayret gösterecektir⁸⁷. Bunlar onu rahatsız etmeyecektir. Atasözünde “Öğrenmeye ar olmaz.⁸⁸” denilmiş; hatta “...öğrenmemek ayıp.⁸⁹” sayılmıştır. “Kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz.⁹⁰” denmiştir.

Öğretmen bilgili ve tecrübeli olunca öğretim işi de kolay olacaktır. “Beygirin iyisi yolu kısaltır.⁹¹” denmiştir. İyi bir eğitici istenilen sonuca ulaştırır. Bunun için atalar “Ekmeği ekmeğe ver bir ekmeğe de üste ver.⁹²” demişlerdir. İyi öğretmen yaptığı işten bellidir. “Adam iş başında belli olur.⁹³” diyerek konuya dikkat çekilmiştir. Hatta “Adem adem olmayınca adem etmez ademi, ademe adem gerekir, adem ede ademi.⁹⁴” sözüne bir şey eklemek gereksizdir.

Öğretmen kılık kıyafetine dikkat etmelidir. “Kişi kıyafetten belli olur.⁹⁵” denmiştir. Öğretmen her zaman tedbiri elden bırakmamalıdır. O daima “Ayağını

⁸¹ Şinasi, a. g. e. s. 81; “Boş çuval dik durmaz.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 67

⁸² Şinasi, a. g. e. s. 150.

⁸³ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 94.

⁸⁴ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 31.

⁸⁵ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 32.

⁸⁶ Şinasi, a. g. e. s. 68.

⁸⁷ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 44.

⁸⁸ Şinasi, a. g. e. s. 196.

⁸⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 58.

⁹⁰ Şinasi, a. g. e. s. 173.

⁹¹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 57.

⁹² *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 112.

⁹³ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 7.

⁹⁴ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 9.

⁹⁵ Şinasi, a. g. e. s. 173; *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s.68.

yorgana göre uzat.⁹⁶”masını bilecektir. Öğrenciden çok kendisi gayret göstermek durumundadır. “Ağanın alını terlemedikçe ırgatın burnu kanamaz.⁹⁷” denmiştir. İşini isteyerek ve severek yapmalıdır. “Koyuna güç ile varan köpek assı(fayda) eylemez.⁹⁸” demişlerdir. Öğretmen ağır başlı olmak durumundadır. “Ağır ol batman gelesin.⁹⁹” diyerek buna dikkat çekilmiştir. Öğretmen tatlı sözlü olmalıdır. Çünkü “Acı söz insanı dininden, tatlı söz yılanı deliğinden çıkara(rır)¹⁰⁰”caktır. Öğretmen mesleğini sürdürürken karşılaştığı problemleri çözmede başkalarından yardım almalıdır. Özellikle de kendinden daha tecrübeli öğretmenler ona çok yardımcı olacaklardır. “Tanışıklı tağ aşar.¹⁰¹” demişlerdir. Ama bu konuda kontrolü elden bırakmamak da lazımdır. “Bilüre dan bildiğin işle.¹⁰²” denmiştir. Başkalarına danışmak, onların yardımlarını almak, problemlerin üzerine birlikte yürümek zorlukların üstesinden gelmenin bir başka yoludur. “Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz.¹⁰³” demişlerdir. Öğretmen mesleğini yaparken velinin görüşlerine de değer vermelidir. “İşeği issi (sahip) dediği yere bağla.¹⁰⁴” denmiştir. Başkalarını düzeltmek iddiasında olan biri olarak öğretmen, önce kendisinin düzgün olması gerektiğini bilmelidir. “Eğri cetvelden doğru çizgi çıkma(z).¹⁰⁵”yacaktır. Öğretmen tecrübelerinden faydalanmasını bilmek durumundadır. Yaptığı hataları tekrar etmemelidir. “Bir aldanan bir daha aldanma(z).¹⁰⁶”malıdır. Öğretmen mesleğini yaparken devamlı üstün bir çaba gösterecektir. Bu çaba onu mesleğinde başarıya götürecektir. “Cehd ile sıçan tahtayı deler.¹⁰⁷”. Bu zorluklar karşısında umutsuzluğa kapılmamalıdır. Bilmelidir ki “Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar(r)¹⁰⁸”caktır. Öğretmen kendini mesleğine adamalı, başka işlerle uğraşmamalıdır. Eğer “Bin tarakta bezi var.¹⁰⁹”sa mesleğini tam olarak yürütmesi mümkün değildir.

⁹⁶ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 42.

⁹⁷ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 11.

⁹⁸ *Atalar Sözü*, s. 30; “Gönülsüz köpek av avlamaz.”, Şinasi, a. g. e. s. 126; “Gönülsüz davara giden köpekten hayır gelmez.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 138.

⁹⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 11; “Ağır ol molla desinler.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 11.

¹⁰⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 5.

¹⁰¹ *Atalar Sözü*, s. 41; “Bin bilsen bir bilene danış.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 59.

¹⁰² *Atalar Sözü*, s. 35.

¹⁰³ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 51.

¹⁰⁴ *Atalar Sözü*, s. 31.

¹⁰⁵ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 110.

¹⁰⁶ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 60; “Adam yanıla yanıla adam olur.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 8; “İnsan yanılmakla alim olur.”, Şinasi, a. g. e. s. 151.

¹⁰⁷ Şinasi, a. g. e. s. 85.

¹⁰⁸ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 22; “Tağ ne kadar yüceyse yol üstünden aşar.”, *Atalar Sözü*, s. 10.

¹⁰⁹ Şinasi, a. g. e. s. 75.

Bütün bunlara rağmen bu mesleği yapan herkes gerçek öğretmen olamayabilirler. “Her tak tak eden dülger olmaz.¹¹⁰” demişlerdir. İyi öğretmen olabilmek için yaradılıştan bu mesleğe bir yatkınlığın da olması gerekmektedir. “Elde istidat olunca iş kendini gösterir.¹¹¹”. Atalar “Kabilyet talim ile olmaz.¹¹²” demiştir.

Atasözlerinde öğretmenlere öğrencilerle ilgili tavsiyelere de yer verildiği görülmektedir. Bir kere öğrencilerin zekâ gelişim ve seviyelerinin aynı olmadığına dikkat çekilmekte, öğretmenlerin buna dikkat etmeleri istenmektedir. “Herkesin aklı bir olsa koyuna çoban bulunmaz.¹¹³” demişlerdir. Öğrenim gören herkesten istenilen sonucun alınamayacağını “Her eğri ağaçtan yay olmaz.¹¹⁴” diyerek belirtmişlerdir. Öğrenimde hazır bulunuşluğun önemi vurgulanarak, “Demir tavında dövülür.¹¹⁵” denilmiştir. Öğretmen öğrencilerin mizaç ve kişilik bakımından farklı olduğunu da bilmelidir. “İnsanın suyu bir huyu bindir.¹¹⁶” denmiştir.

3. Eğitilen

Atasözlerinde eğitilenleri ilgilendirecek mesajlara da yer verildiği görülmektedir. Onlara ilk tavsiye büyüklerine, dolayısıyla eğitmenlerine saygılı olmaları şeklindedir. “Büyüğünü tanımayan Allah’ını tanımaz.¹¹⁷” demişlerdir. Her ne konumda olurlarsa olsunlar onlara saygısızlık edilmemelidir. Atalar “Ulular köprü olsa basıp geçme.¹¹⁸” diyerek konuya dikkat çekmişlerdir. Onlara hürmet mutluluğun sebebidir. “Büyüklerle hürmet eden saadet bulur.¹¹⁹”. Öğrenciler öğretmenlerle sürtüşüp başına sıkıntı açmamalıdır. “Davacı danişmend oldu, yardımcın Allah olsun.¹²⁰” denmiştir.

¹¹⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 19; “Herkes Davul çalar ama çomağı makama uyduramaz.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 20; “Herkes kaşık yapar ama sapını ortaya getiremez.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 20; “Her arı bal yapmaz.”, Şinasi, a. g. e. s. 136.

¹¹¹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 115.

¹¹² *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 41; “Kabilyetin Mektebi yoktur.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 41.

¹¹³ Şinasi, a. g. e. s. 141; *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 21.

¹¹⁴ Şinasi, a. g. e. s. 137; “Her ağacın meyvesi olmaz.”, Şinasi, a. g. e. s. 136; “Her düdük istediğin gibi ötmez.”, Şinasi, a. g. e. s. 137; “Kimine sivrisinek saz, kimine davul zurna az.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 67.

¹¹⁵ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 93.

¹¹⁶ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 34; “Bacak kadar boyu var türlü türlü huyu var.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 46; “İnsanın soyu bir huyu bindir.” *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 34; “Beş parmak bir değil.”, Şinasi, a. g. e. s. 74; “Beş parmak düz olmaz.”, *Atalar Sözü*, s. 24; “Bir ahırda at da bulunur eşek de.”, Şinasi, a. g. e. s. 75; *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 59.

¹¹⁷ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 71.

¹¹⁸ *Atalar Sözü*, s. 19.

¹¹⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 72.

¹²⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 85.

Öğrencinin en önemli işi çalışmaktır. Eğer başarılı olmak istiyorsa çalışmayı ihmal etmemelidir. “Çalışmakla her iş tamam olur.¹²¹” demişlerdir. Hatta bu konuda ısrarlı olmak da gerekebilir. Çünkü “Cehd ile sıçan tahtayı deler.¹²²”. Öğrenci karşılaşacağı başarısızlıklar sebebiyle ümitsizliğe düşmemelidir. Bilmelidir ki, “Her derdin bir devası vardır.¹²³”. Yine bilmelidir ki, “Zahmetsiz lokma yenmez.¹²⁴”. Öğrenci “Olmaz olmaz deme”yecek; dünyada “Olmaz olmaz.¹²⁵”ın olmadığını bilecektir.

Öğrenci “Bugünkü işini yarına bırakma.¹²⁶”malıdır. Her gün düzenli olarak çalışıp, “(Kişi) bilmediğini öğrenmelidir.¹²⁷”. Öğretmenini can kulağı ile dinlemelidir. “Haberı virenden alan uslu gerek.¹²⁸” denmiştir.

4. Yönetim

Yönetim olarak da ifade edilen disiplin, öğrenme ortamının düzenini bozucu ve öğrenme yaşantılarını engelleyici davranışların önüne geçme gayretidir¹²⁹. İyi bir öğrenimin gerçekleşmesi için yönetime dikkat edilmeli; olumluluğu bozacak durum ve davranışlara fırsat verilmemelidir. “Bir evde düzen olunca düzenbaz olmaz.¹³⁰”denmiştir. Bir eğitici öğrenimi engelleyecek şeylere fırsat vermemelidir. Atalar “Sayılı koyunu kurt kapmaz.¹³¹” demişlerdir. Öğretmen yaptığı işi düzeninden çıkaracak şeylere karşı tedbirli olmak durumundadır. “Eşeğin berg bağla andan tanrıya ismarla.¹³²” denmiştir. Zira “Bağlı koyun yerinde otlar.¹³³”. Her işte olduğu gibi öğretim işinde de “Bin ölç(ülüp) bir kes(ilmelidir) ¹³⁴”. Yani her şeyin çok ince düşünülmesi ve hesaplanması gerekir. Aksi takdirde istenmeyen durumlarla

¹²¹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 77; “Meram olunca her şey olur.”; “Meramın elinden bir şey kurtulmaz.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 91.

¹²² *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 74.

¹²³ Şinasi, a. g. e. s. 137.

¹²⁴ *Atalar Sözü*, s. 21; “Lokma çiğnemeyince yutulmaz.”, Şinasi, a. g. e. s. 184.

¹²⁵ Aynı yer, s. 194; “Her şey olur biter kösenin sakalından başka.”

¹²⁶ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 70.

¹²⁷ Şinasi, a. g. e. s. 172.

¹²⁸ *Atalar Sözü*, s. 25.

¹²⁹ Semra Ünal, Sefer Ada, *Sınıf Yönetimi*, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Matbaa Birimi, İstanbul, 2000. s. 39.

¹³⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 61.

¹³¹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 115.

¹³² *Atalar Sözü*, s. 44; “Bağla atını sonra ismarla Hakka”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 47.

¹³³ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 47.

¹³⁴ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 59.

karşılaşmak kaçınılmazdır. “Azacuk nereye gidersin çok götürmeğe.¹³⁵” denmiştir. Sonra son pişmanlık fayda vermez¹³⁶.

Öğretmen öğretim yaparken kontrolü elinde bulundurmak zorundadır. “Bir gemide iki kaptan olmaz.¹³⁷” demişlerdir. “İpin ucunu kaçırdı¹³⁸”ğında işlerin nasıl gelişeceğini tahmin etmek çok zordur. İşin başında zorluklar yaşanacak fakat daha sonra rahat edilecektir. Atalar “Evvel zahmet çeken sonra rahat eder.¹³⁹” demişlerdir.

Ama eğittiğiniz çocuksa, hiçbir problemle karşılaşılmayacağını düşünmek yanlış olur. “Hatasız kul olma(z)¹⁴⁰yacağı gibi; “Eğri ağaçsız orman (da) olmaz.¹⁴¹”. Sözüün kıyası “Oğlan oğlandır eğer peygamber ise.¹⁴²” denmiştir. “Çocuk düşe kalka büyür.”¹⁴³.

Çocuk gelişim durumundan dolayı yanlış yapacaktır. Fakat yanlışın üzerine giderken eğitici çok dikkatli olmalıdır. Şikâyetler çok iyi değerlendirilip sonra harekete geçilmelidir. “Bir şeyi anlamadan atlama.¹⁴⁴” denmiştir. Şikâyetleri dikkate almalı fakat tetkik etmeden cezalandırmaya kalkışmamalıdır. Atalar bu konuda “Başkalarının sözünden ziyade kendi gözüne inan.¹⁴⁵” demişlerdir.

Eğitimde kazanılan olumlu davranışlar ödülle karşılık bularak değerlendirilmelidir. Fakat bir de olumsuz davranışlar söz konusudur. Bu davranışlar karşısındaki tavır ne olmalıdır? Atasözlerimize bakıldığında küçük hatalar karşısında hemen cezaya gitmeme, affetme yolunu tercih etmenin tavsiye edildiği görülür. “Bir sürçen atın ayağın kesmezler.¹⁴⁶”; “Bir suçla adam asılmaz.¹⁴⁷” gibi atasözlerimiz ilk ve basit hataların hoşgörüsü ile karşılanmasını tavsiye ederler. Fakat hoşgörünün de bir sınırı vardır. Hatalara devam edildiğinde nasihat devreye sokulmalıdır. Fakat nasihatın iyisi kısa olanıdır. “Çok söyleme arsız olur, az verme hırsız olur.¹⁴⁸”

¹³⁵ Atalar Sözü, s. 24.

¹³⁶ “Son pişmanlık assı itmez.”, Atalar Sözü, s. 12.

¹³⁷ Şinasi, *Durûb-i Emsâl-i Osmaniye*, s. 77.

¹³⁸ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 34.

¹³⁹ Şinasi, a.g.e. s. 118.

¹⁴⁰ Şinasi, a.g.e. s. 135.

¹⁴¹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 111.

¹⁴² Atalar Sözü, s. 42.

¹⁴³ Şinasi, a.g.e. s. 90.

¹⁴⁴ Şinasi, a.g.e. s. 79.

¹⁴⁵ Şinasi, a.g.e. s. 72.

¹⁴⁶ Atalar Sözü, s. 47; “Bir sürçen atın başı kesilmez.” Şinasi, s. 79.

¹⁴⁷ Şinasi, a.g.e. s. 79.

¹⁴⁸ Şinasi, a.g.e. s. 91.

demişlerdir. “Az söylemek çok söylemekten hayırlı(dır)¹⁴⁹” görülmüştür. Zaten “Adam olana bir söz yeter.¹⁵⁰”

Atasözlerinde bütün bunlardan sonra daha sert bir ceza olan dayak üzerinde durulmaktadır. “Hocanın vurduğu yerde gül biter.¹⁵¹” demişlerdir. Hatta “Deniz dalgasız, kapı halkasız, mektep falakasız olmaz.¹⁵²” diyerek, okulu onsuз düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Fakat öğrencilere bu cezaya çaptırılacak davranışlardan kaçınmaları tembihlenmiştir. “Dövülmek eşeğe yarar edepsizlik etme.¹⁵³” diyerek, sopa öncesinde bir uyarı olduğu görülmektedir. Dayak vardır; ama tercih edilen şey değildir. “Dayak cennetten çıkmadır. İyi olsaydı çıkmazdı.¹⁵⁴” denilerek konu ile ilgili görüş ortaya konmuştur. Günümüzde eğitimde dayağa yer verilmemektedir. Bu konuyu kendi zamanı içinde değerlendirmek gerekir.

Eğitici mükâfatta da cezalandırmada da ifrat ve tefrite kaçmamalıdır. “Ne idersen it, insafı elden koma.¹⁵⁵” demişlerdir. Çok sertlik zarar vereceği gibi; çok yumuşaklık da zafiyete sebep olabilecektir¹⁵⁶. Öğretmenlere dayağa başvurmama konusunda uyarılar da vardır. “Şiddetten ziyade mülayemet(yumuşaklık) iş görür.¹⁵⁷” denmiştir. Eğitici dayağa değil ödüle önem vermelidir. Ataların tavsiyesi “Bir damla bal ile sinek tutu(lur)¹⁵⁸” lacağı yönündedir. Fakat bunda da ölçülü olmak gerekir. Aşırı merhamet iyi sonuç vermez. Çocuk “Yüz buldu(ğunda) astarını ister.¹⁵⁹” Hatta “Şımartma çocuğu başına biner.¹⁶⁰” denilerek konunun önemine dikkat çekilmiştir. Sözün kıyası “Kantarın topunu kaçır(dı)¹⁶¹” mamak gerekir. Zaten “Her şeyin ortası en hayırlı(dır)¹⁶²” olanıdır.

Eğitici cezalandırırken de eğitimi düşünmelidir. “Büyüğü döv ki küçüğü ibret alsın.¹⁶³” denmiştir. Çünkü hangi davranışların istenmediğini anlayacaktır. “Akıllı

¹⁴⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 44.

¹⁵⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 8.

¹⁵¹ Şinasi, a.g.e. s. 144; *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 24.

¹⁵² *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 93.

¹⁵³ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 105; “Dövülmek eşeğe yaraşur edepsizlik itme.” *Atalar Sözü*, s. 34.

¹⁵⁴ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 85.

¹⁵⁵ *Atalar Sözü*, s. 12.

¹⁵⁶ “Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl.”, *Atalar Sözü*, s. 21; “Ne sert ol asıl ne yavaş ol basıl.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 96.

¹⁵⁷ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 129.

¹⁵⁸ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 61.

¹⁵⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 160.

¹⁶⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 129.

¹⁶¹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 46.

¹⁶² *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 19.

¹⁶³ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 71.

edebi edepsizden öğrenir.¹⁶⁴” denmiştir. Cezalandırırken bireysellik esastır. Hiç kimse yapmadığı bir olumsuz davranıştan dolayı cezalandırılmamalıdır. Atalar sözünde “Her koyun kendi bacağından asılır.” denmiştir.

5. Öğretim İlke ve Yöntemleri

Öğretimin istenen sonucu vermesi uygulanan ilke ve yöntemlerle yakından ilgilidir. Eğer yerinde ve zamanında uygun ilkelere uyuluyor ve yöntemler kullanılıyorsa öğretimde başarı oranı yükselir. Yöntem, amaca en az emek harcayarak en kısa zamanda ulaştıran yoldur¹⁶⁵. Bunlar uzun denemeler sonucunda ortaya çıkmışlardır.

Eğer öğretimde başarılı olunmak isteniyorsa hangi yöntemlerin nerede kullanılacağını bilmek gerekir. Bu, öğreticiye az çabayla çok yol alma fırsatı verecektir. Atalar “Yolundan giden yorulmaz.¹⁶⁶” demişlerdir. Eğer uygun yöntemler bilinmiyorsa zaman ve emek kaybı kaçınılmazdır. “İş çoğaltmak iş bilmemekten ileri gelir.¹⁶⁷”denmiştir.

Yöntem tercihi öğreticiden öğreticiye değişir. Çünkü “Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır.¹⁶⁸”. Fakat tek bir yöneme bağlanıp kalmak doğru değildir. “Her sargı her yaraya göre olmaz.¹⁶⁹” diyerek; konusuna, öğrencisine ve okulun şartlarına göre yöntem seçilmesi gereğine dikkat çekilmiştir. Her zaman bir tek yöntemle öğretim yapmak bir bezginliğe de yol açacaktır. Atalar “Her gün baklava yense bıılır.¹⁷⁰” demişlerdir. Fakat rastgele yöntem seçimi de “Arslana ot atar, ata et.¹⁷¹” atasözündeki gösterilen yanlışlığa sebep olacaktır.

Atasözleri incelendiğinde bazı öğretim ilke ve yöntemlerinin tavsiye edildiği görülmektedir. “Ağır git ki yol alasin.¹⁷²” denilerek, azdan çoğa, kolaydan zora, basitten karmaşığa gibi öğretim ilkelerine gönderme yapılmıştır. Bu öğretim ilkelerini destekleyen “Bir denmeden iki denmez.”, “Nerdiban ayak ayak çıkmak gerek.” gibi

¹⁶⁴ Şinasi, a.g.e. s. 50; “Edepsizden edep öğrenmeli”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 110.

¹⁶⁵ Mehmet Zeki Aydın, *Okulda Ahlâk Eğitimi ve Ahlâk Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, 3. Baskı, Ankara, 2008, s. 13; Recai Doğan, Cemal Tosun, *İlköğretim 4 ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi*, Pegam Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 190.

¹⁶⁶ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 159.

¹⁶⁷ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 36.

¹⁶⁸ Şinasi, *Durûb-i Emsâl-i Osmaniye*, s. 140.

¹⁶⁹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 18.

¹⁷⁰ Şinasi, a.g.e. s. 137.

¹⁷¹ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 32.

¹⁷² *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s.

atasözlerinden de bahsetmek gerekir. Ayrıca “Zanaatı ustadan görmeyen öğrenemez.” denilerek görerek öğrenmenin önemli olduğu ifade edilmiştir.

Atasözlerinde, yaparak yaşayarak öğrenmenin önemi üzerinde durulmaktadır. “Köpek suya düşmeyince yüzmesini öğrenemez.¹⁷³” demişlerdir. Tecrübe çok önemli öğrenme yollarından biridir. Bunun için de atalarımız “Bin nasihatten bir musibet yeğdir.¹⁷⁴” demiş ve “Çocuk düşse kalka büyüyecektir.¹⁷⁵” diye de eklemiştir. Hekimden değil, çekenden sorulması tavsiye edilmiştir¹⁷⁶. Hatada tekrar, tecrübeden sayılmamış “Bir düştüğün yerde bir daha düşme.¹⁷⁷” demişlerdir. “Bir sınıduğun bir daha sınamak şumdur (pişmanlık).” diyerek yapılanın doğru olmayacağını belirtmişlerdir.

Ayrıca gezi gözlemin öğrenim için kaçınılmaz olduğuna vurgu yapmışlardır. “Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir”; “Çok okuyan değil, çok gezen bilir.¹⁷⁸” diyerek bunu ortaya koymak istemişlerdir. Böylece gözlemin uzun ömürden ve çok okumaktan daha iyi sonuçlar vereceğine işaret etmişlerdir¹⁷⁹. “Görgü ilmin haşiyesidir.¹⁸⁰” diyerek, bu yolla bilginin artırılıp pekiştirileceğini söylemek istemişlerdir. “İl gezen ilce bilür.¹⁸¹”. Fakat gözlemin bilimsel olmaması durumunda yeterli olmayacağına da dikkat çekerek, “Bakmak ile usta olursa köpekler kasap olur.¹⁸²” demişlerdir.

Atalar ilme ulaşma yollarından sorunun önemine dikkat çekerek, bir öğretim yöntemi olan soru-cevap yöntemini de tavsiye etmişlerdir. “İle sorunca il sana sorsun.” demişlerdir. “Adam sormakla alim olur.¹⁸³”; “Danışan dağı aş(mış)r”. “Çok arayandan çok soran yeğdir.¹⁸⁴” diyerek boşuna zaman kaybetmeden sorarak öğrenilebileceğine dikkat çekmişlerdir.

Atasözlerinde dinlemenin de üzerinde durulduğu görülmektedir. Böylece anlatım yöntemine dikkat çekilmiştir. İnsan dinleyerek de öğrenmelidir. “Kişinin bir

¹⁷³ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 64.

¹⁷⁴ Şinasi, a.g.e. s. 75.

¹⁷⁵ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 61.

¹⁷⁶ “Hekimden değil, çekenden sor.”, Şinasi, s. 135.

¹⁷⁷ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 61

¹⁷⁸ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 84.

¹⁷⁹ “Bir defa görmek bin defa okumaktan yeğdir.”, *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 61.

¹⁸⁰ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 139.

¹⁸¹ *Atalar Sözü*, s. 46.

¹⁸² *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 48.

¹⁸³ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 8.

¹⁸⁴ *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, s. 83.

ağız iki kulağı var bir söyleyip iki dinlemeli.¹⁸⁵ Konuşmayı okumaya tercih ederek “Konuşmak okumaktan iyidir.¹⁸⁶” demişlerdir. Fakat bu yöntemin hiçbir zaman gözlem yöntemi kadar olamayacağına da değinilmiştir¹⁸⁷.

Yaşanmış veya yaşanılması mümkün olaylardan öğrenilecek ve alınacak çok dersler vardır. Buna yöntem olarak örnek olay incelemesi denmektedir. Bilhassa ahlâkî konularda daha çok faydalanacak olan bu yöntem için atalar: “Kıssadan hisse alınmalıdır.¹⁸⁸” demişlerdir.

6. Sonuç

Atasözleri içinden çıktıkları toplumun tarihin derinliklerine giden tecrübe ve birikimlerinin ürünleridir. İfade olarak kısa, fakat anlam bakımından çok kapsamlıdır. Yerinde ve zamanında söylendiğinde bu sözün dışında başka bir izahata gerek bırakmazlar. Genellikle bir hayat tecrübesinin ürünü olan atasözlerinden ders ve öğüt çıkarmada yarar vardır. Atalar “Atalar sözünü tutmayı yabana atarlar.¹⁸⁹” demişlerdir. Çünkü bu sözler ayet değildir, ama ayetlerin anlamlarını taşırlar. Onların açıklamaları gibidirler. “Ulular sözü Kur’an’a girmez illa yanınca yiler.¹⁹⁰” atasözü bunu çok açık bir şekilde ifade etmektedir.

Her konuda faydalanılacak ifade bulunabilen bu sözlerde eğitim ile ilgili bir şeyler bulmak, bunları yeniden yorumlamak, eğitimciler için önemli olsa gerekir. Yaptığımız bu kısa çalışmada eğitimciler için yol gösterecek atasözlerini konularına göre düzenleyerek bunu çok az da olsa gerçekleştirdiğimiz kanaatindeyiz. Bu çalışmanın daha kapsamlı çalışmalarla genişletileceğini ümit etmekteyiz.

¹⁸⁵ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 69.

¹⁸⁶ Şinasi, s. 174.

¹⁸⁷ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 37.

¹⁸⁸ *Türk Atasözleri ve Deyimleri II*, s. 64.

¹⁸⁹ *Atalar Sözü*, s. 62.

¹⁹⁰ Şinasi, *Durûb-i Emsâl-i Osmaniye*, s. 9.